

ТЕХНІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ, ВИРОБНИЧІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ШКІЛЬНОЇ І ВИЩОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто особливості наступності шкільної географічної освіти у вищій школі. Звернуто увагу на висвітлення основних екологічних, технічних і економічних проблем, які вивчаються у школі та в подальшому досліджуються в університеті. Проаналізовано точки зіткнення шкільної та вищої географічної освіти.

Ключові слова: шкільна освіта, вища географічна освіта, техніка, виробництво, екологія, економіка.

M. Biletskiy, L. Kotyk

TECHNICAL, ECONOMIC, PRODUCTION AND ECOLOGICAL ASPECTS OF SCHOOL AND HIGH SCHOOL GEOGRAPHICAL EDUCATION

Features of continuity of school geographical education in high school are considered in the article. Major environmental, technical and economic problems studied at school and later studied at the university are highlighted. Point-collision of school and high school geographical education is analyzed.

Keywords: school education, high school geographical education, technique, production, ecology, economy.

Вступ. Виклики ХХІ ст. зумовлюють зміни всіх сфер життєдіяльності людини. Вони привносять елементи новизни в освітню систему України, посилюючи економічну, екологічну й технічну складову навчального процесу. Актуальності набуває дослідження взаємозв'язків між шкільною та вищою освітою, тому вивчення наступності у вищій освіті технічних, економічних, виробничих і екологічних аспектів шкільної географічної освіти є на часі.

Вихідні передумови. Проблеми наступності географічної шкільної освіти у вищій школі та трансформації вищої освіти України в умовах переходу на Болонську систему навчання розробляються як на законодавчому, так і на дослідницькому рівнях. Зокрема, в 2002 р. вийшов Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти», де зазначено, що «Безперервність освіти реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян

для можливого переходу на наступні ступені» [8]. Протягом 2002–2010 рр. інститутами післядипломної освіти розроблені методичні рекомендації викладання шкільної географічної освіти, в яких наголошено на «економізації, соціологізації, екологізації і гуманізації шкільної географії» [6]. У 2003 р. опублікована праця М.М. Книш, де досліджена проблематика соціально-економічного аспекту географічної освіти [5]. І.І. Ранця звернув увагу на вивчення техніко-економічних аспектів географії у процесі викладання курсу «Конструктивна суспільна географія» [7]. У 2009 р. в праці М.І. Білецького детально проаналізовано особливості екологічної освіти учнів і студентів у процесі викладання географії [1].

Формування цілей статті, постановка завдання. На основі аналізу навчальних програм з географії для середньої загальноосвітньої школи та загальних курсів, які викладаються студентам-географам Львівського національного університету імені Івана Франка (ЛНУ), досліджено наступність технічних, економічних, виробничих і екологічних аспектів шкільної та вищої географічної освіти. Результати дослідження висвітлюються у цій статті.

Виклад основного матеріалу. Формування базових техніко-економічних та соціально-екологічних знань учнів розпочинається із вивчення географії в 5 класі. Під час вивчення курсу «Рідний край» у темі «Поверхня і корисні копалини краю» розповідається про шляхи використання цих копалин [4]. У темі «Повітря. Погода», «Вода в природі» подається інформація про склад повітря та зосереджується увага на його забрудненості, розповідається про водопостачання та про особливості охорони водних об'єктів. У темі «Господарська діяльність» з'ясовуються особливості природних багатств, основні види виробничої та невиробничої діяльності у рідному краю, розташування найбільших за значенням господарських об'єктів, характеризуються традиційні види зайнятості населення. Здійснюється первинний аналіз видів виробничої діяльності: сільського господарства, промисловості, будівництва, транспорту, зв'язку, торгівлі тощо; подається

інформація про найпоширеніші професії краю, пропонується учням ознайомитись із місцевими підприємствами, установами, закладами [4].

У вищій школі студенти знову повертаються до цієї теми, тільки на вищому науковому рівні, у процесі вивчення курсу «Техніко-економічні основи виробництва» та проходження соціально-економіко-географічного розділу комплексної навчальної практики після II курсу. Зміст останньої передбачає, щоб студенти обов'язково відвідали промислове підприємство та детально ознайомились із техніко-економічними основами його функціонування.

У курсі «Загальна географія» (6 клас) учні можуть характеризувати роль рельєфу, води, повітря в житті та господарській діяльності людини; аналізувати їх вплив на зміни ґрунтів, рослинного та тваринного світу. Здобуті знання не тільки формують базову географічну освіту учнів, а й допомагають їм зрозуміти цивілізаційну чи макрорегіональну структуру світу, які вивчаються у вищій школі в курсі «Соціальна географія» (тема «Соціально-географічні підходи до макрорегіоналізації світу»).

У 7 класі в курсі «Географія материків і океанів» учні вже повинні робити висновки про своєрідність природи материків та особливості населення і господарської діяльності в окремих їх частинах; пояснювати рівень забруднення довкілля різних регіонів Землі та обґрунтовувати необхідність міжнародної співпраці у вирішенні екологічних проблем [4]. До цієї теми у вищій школі студенти повертаються при вивченні курсу «Регіональна економічна і соціальна географія світу», коли аналізують та оцінюють гостроту регіональних екологічних проблем, наприклад, у країнах, що розвиваються [5].

У курсі «Фізична географія України» (8 клас) у темі «Мінерально-сировинні ресурси» розкривається зв'язок між геологічною будовою і поширенням корисних копалин; подається класифікація корисних копалин України; називаються та локалізуються на карті основні родовища і басейни корисних копалин; визначається мінерально-сировинне значення та робиться висновок про необхідність раціонального використання копалин як невідновного ресурсу. У процесі вивчення розділу «Внутрішні води»

акцентується увага учнів на значенні річок і озер для людини; на господарському використанні ґрунтів і земельних ресурсів; наголошується на необхідності дбайливого ставлення до них та їх охорони. У темі «Природно-територіальні комплекси» подається визначення понять «природно-територіальний комплекс»; перелічуються та детально аналізуються чинники формування природно-територіальних комплексів. Власне на цьому рівні формуються основи базових географічних знань, які в подальшому поглиблюються вже в університетському курсі при вивченні теми «Техніко-економічні основи природно-ресурсного потенціалу України» (навчальний курс «Техніко-економічні основи виробництва» [2]) та остаточно закріплюються при вивченні курсу «Територіально-виробничі комплекси» [3] (тема «Чинники формування та функціонування територіально-виробничих комплексів»).

У курсі «Економічна і соціальна географія України» (9 клас) у розділі «Господарство України» дається визначення понять про галузь, інфраструктуру, валовий внутрішній продукт, валовий національний дохід, темпи росту ВВП; називаються сфери матеріально-виробничої сфери, сфери послуг, риси ринкової системи господарювання; подається розподіл підприємств за формами власності [4]. У темі «Промисловість України» дається визначення поняття «промисловість»; складається схема галузевої структури промисловості; здійснюється детальний аналіз паливно-енергетичної промисловості, електроенергетики, металургії, машинобудування, хімічної промисловості, лісової та деревообробної, харчової промисловості. Характеристика галузей здійснюється за єдиним планом: особливості розвитку; чинники, які впливають на формування і сучасний стан розвитку та функціонування галузей; структурні зміни сучасності. При вивченні цих тем учні повинні вміти назвати і показати основні центри і райони розвитку окремих галузей промисловості; назвати та обґрунтувати структурні, технічні, економічні й екологічні проблеми функціонування галузей.

Ці теми знаходять своє продовження у курсах вищої освіти, зокрема, в курсі «Техніко-економічні основи виробництва». При опрацюванні його тем

студенти знайомляться з технічними та економічними основами виробництва окремих груп товарів і послуг; моделюють наступний технічний розвиток людства як в напрямі прогресу, так і в напрямі регресу, а також відстежують негативні моменти технічного розвитку людської цивілізації [2].

У темі «Транспорт» розкривається зміст понять про транспортну систему, транспортний вузол, транспортну магістраль, транспортний коридор; характеризуються техніко-економічні особливості різних видів транспорту [4]. Ця тема знаходить своє продовження в університеті у руслі курсів «Географія комунікацій» та «Конструктивна суспільна географія», де студенти отримують навички моделювання і проектування транспортних магістралей, а також обґрунтування доцільності створення транспортних коридорів.

У темі «Україна і світове господарство. Зовнішні зв'язки України» визначено суттєві ознаки понять про світове господарство, міжнародний географічний поділ праці, глобалізацію, форми міжнародного співробітництва, зовнішні економічні зв'язки, спільне підприємництво, науково-технічне співробітництво, форми економічної організації країн, прикордонне співробітництво, єврорегіони. Вивчається діяльність транснаціональних корпорацій на території України. До цієї теми повертаються у процесі засвоєння студентами курсу «Світове господарство», який викладається на IV курсі географічного факультету ЛНУ. Зокрема, одна із практичних робіт цього курсу присвячена дослідженню історії зародження, розвитку діяльності та функціонуванню транснаціональних корпорацій сучасності.

У курсі «Економічна і соціальна географія світу» (10 клас) характеризується географія основних галузей промисловості, сільського господарства, транспорту; визначається вплив науково-технічної революції на галузеву структуру господарства та його розміщення. У розділі «Регіональна географія» подається характеристика окремих країн світу. Уже у вищій школі цей розділ розширюється до цілісного курсу «Регіональна економічна і соціальна географія світу», що викладається протягом півтора року в руслі висвітлення найважливіших регіональних проблем - народонаселення,

сировинної, економічної, політичної, соціальної тощо. При цьому здійснюється особливий акцент на вивченні не тільки найбільших високорозвинених держав світу, а й на дослідженні держав, що розвиваються – як перспективних територій економічної та політичної трансформації в ХХІ ст. [5].

У курсі «Основи економіки» (11 клас) у темі «Виробництво» подається визначення базових термінів: про виробництво, продуктивну працю, прибуток, рентабельність, собівартість, підприємництво, дохід, прибуток, види витрат, бюджет. У темі «Ринкова інфраструктура» розкрито сутність понять про ринкову інфраструктуру, посередництво, аукціон, торговельний дім, біржу, брокера, дилера, заробітну плату, ренту, малі, середні і великі підприємства, менеджмент, менеджера, маркетинг, індекс людського розвитку, національну економіку, фінанси, податки, соціальну політику, ринок праці, безробіття, транснаціональну компанію, роздержавлення, приватизацію, інновації, інвестиції тощо.

Обсяг цих понять розширюється в університеті при вивченні теми «Стратегія економіко-географічного розвитку України та виникнення нових форм геопросторової організації виробництва», яка завершує курс «Територіально-виробничі комплекси». У процесі її опрацювання студенти дискутують над проблемами впровадження ідеї кластерів, технополісів, технопарків, наукових інкубаторів у площину господарства України, обґрунтовують доцільність виділення на території держави територій пріоритетного розвитку, визначають роль новітніх форм об'єднання підприємств (консорціумів, холдингів, корпорацій, асоціацій) у господарстві держави [3].

Висновки. Шкільна та вища географічна освіта мають велику кількість точок зіткнення. У шкільній географічній освіті закладаються основи економічних, екологічних та технічних знань, які розширюються у вищій школі при викладанні курсів «Основи суспільної географії», «Техніко-економічні основи виробництва», «Територіально-виробничі комплекси», «Соціальна географія», «Світове господарство», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Географічне країнознавство» тощо. У вищій освіті теоретичні знання шкільного курсу через виконання практичних та лабораторних робіт

трансформуються у конкретні прикладні навички, які стають основою для подальшої професійної реалізації молодих спеціалістів. Зміни початку XXI ст. зумовлюють перегляд освітніх програм як вищої, так і середньої школи та вимагають детального дослідження структур навчальних програм із метою забезпечення наступності освіти, формуючи тим самим базу для здійснення нових досліджень у цій царині.

Рецензент – доктор географічних наук, професор І.І. Ровенчак

1. Білецький М.І. Екологічні аспекти шкільної та вищої географічної освіти / М.І. Білецький // Проблеми і перспективи екологічної освіти : [матер. міжн. наук.-практ. семінару, м. Львів, 11–12 черв. 2009 р.]. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 19–21.

2. Білецький М.І. Навчальна програма та практичні і тестові завдання з курсу «Техніко-економічні основи виробництва» для студентів географічного факультету / М.І. Білецький, Л.І. Котик. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 88 с.

3. Білецький М.І. Навчальна програма, семінарські, практичні, самостійні та тестові завдання з курсу «Територіально-виробничі комплекси» для студентів географічного факультету / М.І. Білецький, Л.І. Котик. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 70 с.

4. Дітчук І. Календарно-тематичне планування. Географія 6–10 класи. Рідний край 5 клас. Природознавство 5–6 класи. Основи економіки 10 клас / І. Дітчук, О. Заставецька, Н. Чотарі. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 112 с.

5. Книш М.М. Сучасні проблеми викладання курсу «Регіональна економічна і соціальна географія» у Львівському національному університеті імені Івана Франка / М.М. Книш // Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки : [матер. міжнар. конф. до 120-річчя географії у Львів. ун-ті, м. Львів, 24–26 верес. 2003 р.]. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.

6. Львівський інститут післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.loippo.lviv.ua/fusion/news.php>

7. Ранця І.І. Деякі міркування з приводу розуміння суті конструктивної суспільної географії як наукової дисципліни та навчального предмету / І.І. Ранця // Регіон–2007. Стратегія оптимального розвитку : [матер. міжнар. конф.]. – Харків, 2007. – С. 76–78.

8. Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квіт. 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=347%2F2002>

М.И. Белецкий, Л.И. Котик

ТЕХНИЧЕСКИЕ, ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ПРОИЗВОДСТВЕННЫЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ШКОЛЬНОГО И ВЫСШЕГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены особенности преемственности школьного географического образования в высшей школе. Обращено внимание на освещение основных экологических, технических и экономических проблем, которые изучаются в школе и в дальнейшем исследуются в университете. Проанализированы точки соприкосновения школьного и высшего географического образования.

Ключевые слова: школьное образование, высшее географическое образование, техника, производство, экология, экономика.